

"שבת מכל מלאכתו"

ר' מ. נבון

~ מלאכה ~

בראשית פרק ב

(א) וַיִּכְלֹוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם : (ב) וַיִּכְלֹוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי **מִלַּאכְתּוֹ** אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל **מִלַּאכְתּוֹ** אֲשֶׁר עָשָׂה : (ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל **מִלַּאכְתּוֹ** אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת : פ

ישעיהו פרק מ פסוק כח

הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יִקְוֶה בּוֹרֵא קִצּוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵיעָף וְלֹא יֵיגַע אֵין חֶקֶר לְתַבְנִיתוֹ :

שמות פרק כ

(ז) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ : (ח) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל **מִלַּאכְתֶּךָ** : (ט) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לִיקְוֶה אֱלֹהִים לֹא תַעֲשֶׂה כָּל **מִלַּאכָה** אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתְךָ עֹבְדֶיךָ וְאִמְתֶּךָ וּבְהִמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ : (י) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְקוֹק אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בְּרַךְ יְקוֹק אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ : ס

חגיגה א:ח

... הלכות שבת ... הרי הם כהררים התלויין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות ...

~ משכן ~

שמות לא

... (יא) וְאֵת שְׁמֹן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קֶטֶרֶת הַסַּמִּים לְקַדֵּשׁ כָּכֵל אֲשֶׁר צוִיתָךְ יַעֲשׂוּ : פ
(יב) וַיֹּאמֶר יְקוֹק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר : (יג) וְאֲתָה דַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר **אֵךְ אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ** כִּי אוֹת הוּא בְּיָנִי וּבְיַנְיֹכֶם לְדַרְתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְקוֹק מְקַדְּשְׁכֶם : (יד) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קִדְּשׁ הוּא לְכֶם מִחֻלְלֵיהּ מוֹת יוֹמֵת כִּי כָּל הַעֲשָׂה בָּהּ **מִלַּאכָה** (וּנְכַרְתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרֵב עִמָּיהּ : (טו) שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה **מִלַּאכָה** וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי **שַׁבָּת שַׁבְּתוֹן** קִדְּשׁ לִיקְוֶה כָּל הַעֲשָׂה **מִלַּאכָה** בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוֹמֵת : (טז) וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדַרְתֶּם בְּרִית עוֹלָם : (יז) בְּיָנִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לַעֲלֵם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְקוֹק אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי **שַׁבָּת וַיִּנַּפֵּשׁ** : ס

רש"י שמות פרק לא פסוק יג

אך את שבתותי תשמרו - אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות מלאכה, שבת אל תדחה מפניה. כל "אכ"יין ו"רק"יין מיעוטיין, [וכאן "אך בה"] למעט שבת ממלאכת המשכן :

רמב"ן שמות לא:יג

(יג) אך את שבתותי תשמרו - אף על פי שתהיו רדופין בזריזות המלאכה אל תדחה שבת מפניה. כל "אכ"יין ו"רק"יין מיעוטיין, [וכאן "אך בה"] למעט שבת ממלאכת המשכן. לשון רש"י. ולא נתכון אצלי, כי לפי מדרש רבותינו ב"אכ"יין ו"רק"יין ימעט בשמירת השבת, כי המיעוטים אצלם בכל מקום ימעטו בדבר המצווה בו, ואם תדרוש המיעוט בענין מלאכת המשכן יהיה מותר לעשותה בשבת. אבל המיעוט הזה למילה או לפקוח נפש וכיוצא בהן שהן דוחין את השבת. וכך אמרו במסכת יומא (ירושלמי פ"ח ה"ה) ומנין שספק נפשות דוחה שבת, רבי אבהו אמר רבי יוחנן אך את שבתותי תשמרו, מיעוט. ומלאכת המשכן שאינה דוחה שבת, מפני שהזהיר בה [על השבת] בכאן [בהקשר של בניית המשכן].

גור אריה [מהר"ל מפראג, 1520-1609] שמות לא:יג

... ויראה כי פשוטו של מקרא בכל מקום "אך" הוא מוציא וסותר את שלפניו [כדוגמה] "שאו את ראש כל עדת בני ישראל אך את מטה לוי לא תפקוד" הרי הוא סותר דבר הראשון אשר נאמר לפני זה ... ומה שנקט רש"י המיעוט ממלאכת המשכן שלא יהיה נעשה בשבת ממלת אך אע"ג דגם כן יכול למעט ממה שהזהיר הכתוב כאן על השבת, מפני דיותר פשוט למעט מלשון אך דהוא ממעט ענין הראשון. והדין עם רש"י בפי' זה דמלת אך הוא למעט ג"כ על ענין הראשון שזכר לפני זה וכך היא בכל מקום שלשון אך הוא למעט ענין הראשון ומ"מ דרשו ז"ל ג"כ הלשון למעט המצוה עצמה ... ורש"י פירש פשוטו לא יתור של אך שממנו לומדין פקוח נפש שדוחה השבת וזהו נכון.

רמב"ן (המשך)

... ועל דרך הפשט הוא כן יאמר תעשו מלאכת אהל מועד אבל שבתותי תשמרו לעולם. ...

שמות לה (א) ויִקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹנֶךָ לַעֲשׂוֹת אֹתָם: (ב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּךְם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לִיקְוֹנֶךָ כָּל הַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמֵת: (ג) לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מְשָׁבְתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת: פ

רמב"ן שמות לה:ב

(ב) אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. ששת ימים תעשה מלאכה - אמר "אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות" על מלאכת המשכן וכל כליו וכל עבודתו. והקדים השבת לאמר כי ששת ימים תעשה מלאכת אלה הדברים ולא ביום השביעי שהוא קדש לה'. ומכאן שאין מלאכת המשכן דוחה שבת, ולא ממדרש "אך", כמו שפרשתי בסדר כי תשא (לעיל לא יג):

שבת מט:ב

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי? אמר להו רבי חנינא בר חמא: כנגד עבודות המשכן. ... אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן, הם זרעו - ואתם לא תזרעו, הם קצרו - ואתם לא תקצרו, ...

שבת ז:ב

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר והמעמר הדש והזורה הבורר הטוחן והמרקד והלש והאופה הגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו והצובעו והטווה והמיסך והעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטיין והפוצע ב' חוטיין הקושר והמתיר והתופר שתי תפירות הקורע ע"מ לתפור שתי תפירות הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבד את עורו והמוחקו והמחטכו הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות הבונה והסותר המכבה והמבעיר המכה בפטיש המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת:

~ יצירתיות ~

R. Michael Hattin, The Mishkan and the Shabbat

By stating that 'you shall not do any 'melacha' but indicating - from the context of Creation on the one hand and Bezalel and the Mishkan on the other - exactly what 'melacha' entails, the text of the Torah need not state any more. It becomes abundantly clear to anyone who critically and carefully studies the text, as our Sages most eminently did, that 'melacha' has little or nothing to do with physical exertion, and everything to do with human creativity that shapes and reshapes physical matter.

שמות לא (א) וַיִּדְבֹר יְקֹנֶךָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה: (ג) וְאַמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נה עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. כתיב הכא + שמות ל"ה+ וימלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת, וכתיב התם + משלי ג' + ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב + משלי ג' + בדעתו תהומות נבקעו.

בראשית רבה (וילנא) פרשה י

ט) רבי שאליה לרבי ישמעאל ב"ר יוסי א"ל שמעת מאביך, מהו "ויכל אלהים ביום השביעי", אתמהא, אלא כזה שהוא מכה בקורנוס על גבי הסדן, הגביהה מבעוד יום והורידה משתחשך ... גניבא ורבנן, גניבא אמר משל למלך שעשה לו חופה וציירה וכיירה, ומה היתה חסרה כלה שתכנס לתוכה, כך מה היה העולם חסר שבת, רבנן אמרי משל למלך שעשו לו טבעת מה היתה חסירה חותם, כך מה היה העולם חסר שבת ...

זוהר, פקודי דף רבכ:

ויכל אלוקים ביום השביעי ... אע"פ שכל המלאכות נשלמו ... לא היה שלם בקיומו עד שבא יום השביעי ...

אדרת אליהו (בראשית)

ויכל וכי' - ההבדל בין כילוי לשביתה הוא כי שביתה מונח להורות על העדר המלאכה והפסק באמצע מלאכתו. וכילוי נאמר על גמר מלאכה הוא רגע אחר גמר המעשה כי אין ניכר גמר המעשה אלא אח"כ כשאין עוד לעשות. לכן מן ההכרח לאמר ויכל וישבות. אלו נאמר ויכל הייתי אומר שכלה את מלאכת הניכרים. ואח"כ התחיל מלאכה אחרת, לכן נאמר וישבות המונח על העדר והפסק באמצע המלאכה. לכך לדורות נצטוינו כאשר יגיע שבת לפסוק באמצע ושלא לחשוב על מלאכת חול איך לעשות עוד:

R. Yosef Yitzhak Lifshitz, Secret of the Sabbath

There is, however, an important difference between the way this idea is applied in the divine and in the earthly spheres. The original Sabbath was a single, concluding event in the story of Creation. Once it is fixed in the temporal plane, however, it becomes part of a rhythm of human life. The recurring week replicates not only the divine rest which ended Creation, but also, as each new week emerges out of the stillness of the Sabbath, the emergence of Creation from the void on the first day. The result is a pattern of human creativity which imitates the entire process of Creation, a rhythm containing spiritual and esthetic wholeness. In order to imitate God, man must accept upon himself this rhythm, with his senses, his emotions and his thought. In this manner he discovers that inaction complements action, and that just as the Sabbath gives a sense of completion to the week that preceded it, it also bestows a kind of genetic beauty on that which follows.